

Наталя Шарманова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету.
ORCID: 0000-0003-4820-3619
nmsharm@gmail.com

АФОРИЗМ У ЗНАКОВІЙ ПАРАДИГМІ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Протягом століть афоризми привертали увагу лінгвістів, літературознавців, філософів і не раз ставали предметом спеціального дослідження. Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. інтерес до прикладного вивчення афористичного мовного корпусу зростає.

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики залишається проблема поліпарадигмального статусу афоризму, визначення його місця серед інших лінгвістичних категорій у загальній ієрархії мовних одиниць. Вирішення цих питань сприяє осмисленню різних векторів у вивченні онтологічного, структурно-семантичного й комунікативного аспектів афористичного корпусу.

У статті репрезентовано лінгвальний статус афоризмів у знаковій парадигмі польської лінгвокультури. Обґрунтовано мовний і лінгвокультурний потенціал афоризмів; окреслено зміст поняття афоризм, виявлено його обсяг і диференційні ознаки; з'ясовано основні підходи до прикладного опису польських афоризмів.

Акцентовано на тому, що аксіологічним вектором у новітніх дослідженнях з афористики є її осмислення на основі здобутків з лінгвокультурології, етнолінгвістики, пареміології, комунікативної лінгвістики, лінгвопрагматики. Універсальністю інтелектуального освоєння світобудови є афористичний корпус, який об'єктивує в мовно-естетичних знаках фрагменти мовної та концептуальної картин світу.

У польській лінгвістичній традиції утвердився підхід, за якого афоризми інтерпретуються у світлі етнолінгвістичних ідей. Афоризми як вияви інтертекстуальності, парадоксальності формують сферу інтелектуальності кожної національної мови й виступають трансляторами концептосфери польської лінгвокультури.

Ключові слова: афоризм, афористика, лінгвокультура, польська афористика, польська лінгвокультура, поліпарадигмальний аспект, універсальність, інтертекстуальність, парадоксальність, експресивність, мовна картина світу, концептуальна картина світу.

Natalia Szarmanowa. Aforyzm w paradygmacie znakowym polskiej kultury językowej

Na przestrzeni wieków aforyzmy przyciągały uwagę językoznawców, krytyków literackich i filozofów oraz wielokrotnie pozostawały przedmiotem badań naukowych. Na przełomie XX i XXI wieku rośnie zainteresowanie badaniami prowadzonymi nad korpusem języka aforystycznego.

Jednym z palących problemów współczesnego językoznawstwa pozostaje problem poliparadygmatycznego statusu aforyzmu, wyznaczającego jego miejsce wśród innych kategorii językowych w ogólnej hierarchii jednostek językowych. Rozwiązanie tych zagadnień przyczynia się do zrozumienia różnych wektorów w badaniu aspektów ontologicznych, strukturalno-semantycznych i komunikacyjnych korpusu aforystycznego.

W artykule przedstawiono status językowy aforyzmów w paradygmacie znakowym lingwokultury polskiej. Uzasadniony jest potencjał językowy i językowo-kulturowy aforyzmów; nakreślono znaczenie terminu „aforyzm”, wyjaśniono główne poglądy naukowe na temat stosowanego opisu polskich aforyzmów.

Podkreślono, że wektorem aksjologicznym w najnowszych badaniach nad aforyzmami jest jego rozumienie na gruncie osiągnięć lingwokulturologii, etnolingwistyki, paremiologii, lingwistyki

komunikacyjnej i pragmatyki językowej. Uniwersalność intelektualnego rozwoju struktury świata stanowi korpus aforystyczny, który obiektywizuje w znakach językowych i estetycznych fragmenty językowych i koncepcyjnych obrazów świata.

W polskiej tradycji lingwistycznej utrwaliło się podejście, zgodnie z którym aforyzmy interpretuje się w świetle idei etnolingwistycznych. Aforyzmy, jako przejawy intertekstualności, paradoksalności, tworzą sferę intelektualności każdego języka narodowego i profilują sferę polskiej kultury językowej.

Słowa kluczowe: aforyzm, aforystyka, kultura językowa, aforystyka polska, lingwokultura polska, aspekt poliparadygmaticzny, uniwersalność, intertekstualność, paradoksalność, wyrazistość, językowy obraz świata, koncepcyjny obraz świata.

Natalia Sharmanova. Aphorism in the symbolic paradigm of Polish linguistic culture

For centuries, aphorisms have attracted the attention of linguists, literary critics, and philosophers and have repeatedly been the subject of special research. During the XX – early XXI century, interest in the applied study of the aphoristic language corpus has been growing.

One of the topical problems in modern linguistics is the issue of the aphorisms' polyparadigmatic status, determining its place among other linguistic categories in the general linguistic unit hierarchy. The solution to these issues contributes to the various vectors of comprehension in the study of the ontological, structural-semantic, and communicative aspects of the aphoristic corpus.

The article presents the linguistic status of aphorisms in the symbolic paradigm of Polish linguistic culture. The linguistic and linguistic-cultural aphorisms potential is substantiated; the content of the concept "aphorism" is outlined; its scope and differential features are revealed; and the main approaches to the applied description of Polish aphorisms are clarified.

It is emphasised that the axiological vector in the latest aphoristics research is its comprehension on the basis of the achievements in linguistic and cultural studies, ethnolinguistics, paremiology, communicative linguistics, and linguopragmatics. It is substantiated that the aphoristic corpus, which objectifies fragments of the linguistic and conceptual world pictures in linguistic and aesthetic signs, is the universal intellectual mastery of the universe.

In the Polish linguistic tradition, an approach has been established, according to which aphorisms are interpreted in the light of ethnolinguistic ideas. Aphorisms, as intertextuality and paradox manifestations, form the intellectual sphere of each national language and act as translators of the Polish linguistic culture conceptual sphere.

Key words: *aphorism, aphoristics, linguistic culture, Polish aphoristics, Polish linguistic culture, polyparadigmatic aspect, universality, intertextuality, paradoxicality, expressiveness, linguistic world picture, conceptual world picture.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Національна мова є узагальненням колективного досвіду кожного етносу, що може бути окреслена як національно-когнітивний простір, де виявляється самобутність народу, його дух (В. фон Гумбольдт) і лінгвальна складова. Особливу роль у передаванні колективної та індивідуальної мудрості від покоління до покоління відіграють афоризми.

Афористика є однією з найстаріших форм філософського осмислення світу. Великий словник польської мови пропонує такі три визначення терміна *aforystyka*: по-перше, це мистецтво продукування афоризмів; по-друге, зібрання афористичних творів і, по-третє, на позначення відповідного для афоризмів стилю викладу [13].

До афоризмів відносять короткі, зате глибокі за своєю семантикою, завершені індивідуально-авторські вислови, які мають своєрідне лексико-семантичне обрамлення й наповнення. У лаконічних за формою, але глибоких за змістом фразах проаналізовано сутність людини та її буття. Завдяки вище окресленому, афоризми неодноразово ставали об'єктом дослідження філософів, літературознавців, мовознавців.

Дефініція «афоризм» бере свій початок від грецького слова *aphorismos*, що номінує визначення, розмежування. Саме цим словом і назвав свій медичний трактат про мистецтво лікування старогрецький учений Гіппократ (IV ст. до н. е.), перша сторінка якого починається з афоризму [10; 14]. Лексема *афоризм* означала мудрий вислів, стислий стиль викладення. Від того часу з'явилися десятки визначень афоризму, які змінюються залежно від епохи, країни, поглядів конкретного дослідника.

Афоризм постає оригінальною завершеною думкою, репрезентованою в лаконічній формі, що є оптимальною для запам'ятовування та часто актуалізованою людьми в процесі спілкування чи цитування [2, с. 48].

У лінгвофілософському розумінні афоризм розглядають як лаконічну вербальну форму умови ведення або як універсальну форму пізнання, що відображає об'єктивну реальність у метафоричній, образній формі. Так, W. Wiercioch і J. Szymaska-Wiercioch, акцентуючи на вишуканості афористичної форми за основною лінгвокогнітивною тенденцією «Minimum słów – maksimum sensu», зазначають: «Aforyzm jest wyłącznie drogowskazem... dlatego jest bardzo wymagającym gatunkiem literackim» [25, с. 23–24].

Заглиблюючись в онтологію афоризму, можемо зробити акцент на тому, що філософи вважають афоризм частиною філософської царини, логіки, естетики, отже, особливим жанром філософського дискурсу, оригінальним способом виразити думку незвичайним шляхом.

Афористика є об'єктом дослідження в літературознавстві, де в центрі уваги винесено проблеми розмежування літературних і нелітературних афоризмів. Зазвичай у зв'язку з аналізом творчості певної епохи чи письменника або ж у зіставному аспекті вказується на те, що афоризми можуть бути представлені або як самостійний літературний жанр, або створені в межах окремої дискурсивної практики – мовотворчості того чи того митця.

Майстрами афористики вважаються пророки Старого Заповіту, учені, поети Старого Заповіту, полководці, європейські діячі епохи Просвітництва, мислителі й митці наступних століть. Із винаходом писемності й книгодрукування афоризм оформлюють в тематичні й авторські збірки. Їх випуск ставав традиційним від часу виходу у світ твору «Collectanea Adagiorum» Еразма Роттердамського. З наукових досліджень особливої популярності афоризми набули в епоху Відродження. У давній українській літературі варто відзначити «Слово о полку Ігоревім», «Моління Даниїла Заточника», які дійсно були багатими на влучні індивідуально-авторські вислови [9; 12].

Відповідно афоризм як літературознавчий феномен вивчено дослідниками з давніх часів. Переважно його кваліфікують як коротку генералізовану фразу, що в стислій, зручній для запам'ятовування формі подає якусь певну думку чи узагальнення тощо. Так, В. Лесин і О. Пулинець визначають афоризм як коротке, лаконічне судження, яке містить у стислій, зручній для запам'ятовування формі глибоку думку [8, с. 39]. Зазначимо, що стислість як стильова ознака афоризмів має два основні взаємопов'язаних компоненти – лаконічність формулювання й семантичну місткість лексичного наповнення. Афористичний стиль викладу означає стислий, компресійний спосіб умовиведення, резюмованого за формульним типом вираження думок.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Афоризм як мовностилістичне явище має специфічні ознаки, адже науковці наголошують на додаткових ритміко-мелодійних ознаках афористичного вислову (K. Szymborski), а тому маємо пояснення того, чому афоризми так легко актуалізуються й запам'ятовуються, що є дуже важливим у використанні комунікантами в сучасних соціальних практиках.

Найбільш стійкий інтерес до афористичного масиву виявляють мовознавці. У працях І. Білодіда, Л. Булаховського, В. Калашника, Л. Скрипник, Г. Удовиченка розроблено теоретичне підґрунтя вивчення цього мовного феномену. Щоправда, на сьогодні афористичні вислови розглядаються як у межах фразеологічної підсистеми мови, так і поза нею.

Проблеми світової афористики в теоретичному і прикладному висвітленні стали предметом дослідження в працях багатьох зарубіжних мовознавців: J. Geary, B. Grant [17], D. Kin, H. Барлі,

Е. Кокаре та ін. Знакова природа відображення висловів є об'єктом наукового зацікавлення в роботах таких полоністів, як М. Алексєєнко, А. Jarzyna [14], G. Laub [18], K. Orzechowski [20], A. Trębska-Kerntopf [21], S. Wasiuta [22], K. Wichary [23]; українців – В. Калашника [5], Ж. Колоїз [6], Т. Манякіної, М. Пазяка, Т. Радзієвської, Н. Шарманової [11] та ін.

Ураховуючи активізацію афористичних студій в останнє десятиліття в дослідженнях Ю. Абрамової, О. Анастасєвої, О. Бабенко, І. Бабій, Н. Баракатової, А. Смерчка, Г. Сюті та заглиблення в прикладні аспекти афористики (К. Глуховцева, І. Глуховцева, Ю. Калашник, Л. Козуб, Г. Крайчинська [7], Е. Куш, Д. Занькова, В. Лавренчук, Н. Лисенко, Л. Прокопович, Т. Франчук), зазначимо, що й донині немає одностайної позиції мовознавців щодо лінгвального статусу афоризму як мовного знака.

З погляду широкого розуміння об'єкта фразеології афористика є її складовою частиною (W. Chlebda, M. Hordy, N. Венжинович, В. Виноградов, Л. Даниленко, Ю. Прадід, Л. Скрипник О. Селіванова та ін.). Такому підходу протиставлено позицію мовознавців, які виносять афоризми за межі фразеологічної проблематики (Л. Авксентьєв, Н. Барлі, В. Калашник, А. Тейлор та ін.). Дослідження з проблем афористики проводяться в аспекті теорії крилатих слів (В. Гончаренко, Л. Дядечко) та паремійної фразеології (І. Голубовська, Л. Даниленко, В. Пирогов, О. Селіванова та ін.).

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Відповідно до широкого й вузького розуміння меж фразеології в сучасній лінгвістичній науці відсутній єдиний погляд на статус афоризму. Афористичний вислів, відповідно до традиційного підходу, розглядається як одиниця фразеології. Такої думки дотримуються мовознавці W. Chlebda, A. Pajdzińska, Л. Булаховський, Р. Еккерт, Л. Скрипник та ін. За нетрадиційним підходом не всі усталені мовні одиниці можуть посідати однакове місце із фразеологізмами. Таку позицію відстоюють, В. Калашник, Т. Манякіна, досліджувати афоризми в контексті пареміології запропоновано в працях А. Архангельської, В. Калашника, Ж. Колоїз, М. Пазяка, Н. Шарманової та ін.

У різні часи вчені трактували афоризм неоднаково. Термін *афоризм* у мовознавчому аспекті подано з урахуванням його лінгвосеміотичної природи в таких двох опозиційних потрактуваннях, як-от: 1) у межах обсягу фразеологічної системи; 2) як одиниці пареміології, де афоризм наділений низкою диференційних ознак [12, с. 5].

Ураховуючи своєрідну специфіку досліджуваних мовних явищ, різні мовознавці використовують для позначення одиниць афористики специфічну термінологію, що є відображенням позиції того чи того вченого стосовно лінгвальної природи афоризму: крилаті вислови замкненого типу (Л. Скрипник), фразеологічні одиниці-цитації (Л. Булаховський); фразеологізовані речення, фразеологізми комунікативного типу, афористичні фразеологізми, актуалізовані фрази (В. Калашник) тощо. Вочевидь, що запропоновані назви для найменування афористичних одиниць ще раз розкривають дискусійність досліджуваної мовознавчої проблеми.

Формулювання мети та завдань. Мета наукової розвідки полягає в описі онтологічних особливостей польської афористики в знаковій парадигмі лінгвокультури.

Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань: 1) обґрунтувати мовний статус афоризмів з урахуванням досягнень сучасної лінгвістичної думки; 2) з'ясувати зміст поняття *афоризм*, виявити його обсяг і диференційні ознаки; 3) окреслити основні підходи до репрезентації польської афористики в знаковій парадигмі лінгвокультури на підставі етнолінгвістичного вектору.

Джерельною базою послуговували афористичні вислови зі збірника польських афоризмів [25].

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Wielki słownik języka polskiego PAN інтерпретує дефініцію «aforyzm» як «sformułowanie ujmujące jakąś prawdę ogólną w sposób zwięzły i błyskotliwy» [24].

За енциклопедією «Українська мова», афоризм – це короткий влучний вислів, що передає узагальнену думку повчальної або пізнавальної семантики в лаконічній увиразненій формі [10,

с. 35]. Наприклад: *Słowo – jest czynu testamentem; Niewola – jest to formy postawienie na miejsce celu* (Сурпан Кamil Norwid). Задля стислої й вишуканої номінації певної загальної істини знаходимо в польській афористиці й інші виразні афористичні зразки: *Cnota ma swoje góry i otchłanie, ale ma także swoje płaszczyzny* (Henryk Sienkiewicz); *Prawdziwa cnota krytyk się nie boi* (Ignacy Krasicki) тощо.

На думку дослідників афористики, успішності в цій мовотворчості досягають митці, наділені філософськими орієнтирами й глибоким поглядом на життя. Композиційну і смислову досконалість у кращих зразках афоризмів досягнуто за допомогою продукування нетривіального, виразного образу. В. Калашник у роботах, присвячених опису української афористики в контексті поетичного мовлення [5], звертає особливу увагу на художній та експресивний потенціал й аксіологічну цінність авторського вислову, зважаючи на оригінальність афористичних мікротекстів, індивідуальні риси, яких ці тексти набувають на етно- й лінгвокультурному тлі.

Афоризм має низку джерел походження, основними з яких є такі:

- **народнорозмовне** (короткі народні узагальнювальні висловлення, зокрема паремії – прислів'я, приказки, інші зразки паремій);
- **літературно-книжне** (вислови з творів відомих державних, релігійних діячів, учених, філософів);
- **масмедійне** (засоби масової інформації набули особливого значення на сучасному етапі розвитку мови, адже саме за їх посередництва твориться і функціонує не тільки велика кількість медіатекстів, а й публіцистична та політична афористика);
- **інтернет-комунікація** (мережеві тексти, публічні виступи й блоги світових громадських діячів, представників культури, науки, політичному, спорту тощо).

Особливість афоризму полягає в тому, що він є гранично акумульованим і водночас вичерпним визначенням предмета чи ситуації, яке конденсує, узагальнює набутий досвід у різноаспектній суспільній життєдіяльності та віддзеркалює довкіллю людині реальність.

Під афоризмом розуміють також лаконічний художній витвір, що виражає окрему думку, представлену як загальнозначущу й оригінальну за формою та змістом (Т. Манякіна). Тому, дослідники афористичного жанру виокремлюють завершений автосемантичний вислів серед інших малих текстів з огляду на наявність у ньому авторської позиції та вираження індивідуальності. Попри малу форму афоризмів, цим текстам притаманна висока образність.

Ми розглядаємо афоризм в поліпарадигмальному аспекті й визначаємо як мовний засіб репрезентації етномовної картини світобудови, що вражає реципієнта філософським її осмисленням [11, с. 259]. Афористичний вислів співвідноситься з реальністю, але його логіко-семіотична сутність розкривається завдяки семантичній місткості та формульному характеру. Семантична структура афоризму розкриває взаємозв'язок лінгвальних і ментальних процесів, спрямованих на вияв світоглядних засад, пов'язаних із номінацією позамовної дійсності. Вважаємо: афоризм, як і будь-яка інша лінгвальна одиниця, має ряд диференційних ознак, що вказують на його самостійний статус у системі мови.

Ураховуючи напрацювання із сучасної афористики, І. Гулідова виокремлює такі специфічні риси афоризмів, як-от: наявність авторства, стислість і лаконізм, смислова завершеність, узагальненість, загальнозначущість, експресивність судження, дидактичність [3, с. 134].

На нашу думку, вдалою є пропозиція О. Анастасьєвої [1], яка виділяє й дає пояснення таким ознакам афоризму, як експресивність, загальнозначущість, комунікативна чіткість, оригінальність.

Загальнозначущість афоризмів розглядається як стильова риса, що розкриває можливість вислову містити інформацію для досить широкого кола людей. Дидактичний характер афоризму загалом і базується на загальнозначущості.

Експресивність афоризмів виявляється в посиленій виразності, особливо яскравій, оригінальній мовній формі витвору. Експресивність реалізується через образність та емоційність: *Życie ludzkie przebiega między wspomnieniem a nadzieją* (Ignacy Chodźko).

Оригінальність – це підкреслена незвичність афоризму в семантичному й мовному вияві, що суперечить позамовному досвіду читача чи мовній традиції. Афоризм здебільшого впливає на реципієнта оригінальністю формулювання думки у своєрідній, несподіваній, подекуди парадоксальній формі [10, с. 35]: *Klucz sytuacji często tkwi w zamku sąsiada* (Stanisław Jerzy Lec); *Nienawiść do siebie daje daleko większą siłę niż zwykły egoizm* (Stanisław Wietkiewicz ojciec).

Оригінальність реалізується за допомогою алогізму – семантико-мовного прийому, в основі якого лежить структурно-логічний принцип несподіваного поєднання віддалених явищ. На відміну від текстів великих форм, алогізм у афоризмах постає не допоміжним мовностилістичним ресурсом, а репрезентантом загальної семантики й стилістичного спрямування тексту, який декодує національно-культурну інформацію: *Są ludzie, w których żyje nie jakiś osobliwy gatunek zwierzęcia, ale cały zwierzyniec* (Aleksander Świętochowski); *Głupstwo jest wielkie jak morze, wszystko w sobie pomieści* (Bolesław Prus).

Варто зазначити з цього приводу, що науковці виокремлюють два різновиди алогізму:

1) алогізм як семантико-стилістичний засіб досягнення оригінальності (несподіване формулювання думки, парадокс, іронія, гротеск);

2) алогізм як мовностилістичний засіб оригінальності (антиномія понять, форми й змісту, каламбур як вияв подвійного сенсу, гра слів) [1, с. 163].

Подекуди такі ознаки, як приналежність автору, парадоксальність, бездоказовість, необхідність домислу, – вважають найголовнішими рисами афоризму. Серед решти називають і наявність переносного смислу, здатність до представлення універсальних істин, несподіваність у формулюванні думки, суб'єктивність тощо. Наприклад, звернімося до таких афористичних зразків: *Biada narodom, które kochają więcej wolność niż ojczyznę!* (Henryk Sienkiewicz); *Gdzie się zaczyna dogmat, tam się kończą rozumowania* (Henryk Sienkiewicz).

Парадоксальність є внутрішньою ознакою афоризму й закономірним виявом філософсько-афористичного світобачення. Саме поняття *парадоксальність* тісно пов'язане з поняттям *парадокс* (з грецької мови – несподіваний, дивний). Ми поділяємо думку дослідників, які під парадоксом розуміють твердження, що містить у собі логічну несполучність і внутрішню суперечність, адже подібна лексико-семантична комбінація найчастіше суперечить тверезому глузду. Парадокси, і зокрема мовні, ґрунтуються на алогічності й семантичних антиноміях. Наприклад: *Dowcip musi być jak nabój prochu, w jednej chwili wystrzelić* (25, с. 366); *3 рук śmierci люди dística bezśmiercią* (9, с. 2).

Г. Денискіна вважає, що семантична місткість парадокса пов'язана з його онтологією та виявом гносеологічної (пізнавальної) сутності, тобто з ментальними процесами переходу на вищий рівень абстрагування, який дає змогу розкрити діалектичність предметів, явищ тощо. Парадокс може бути визначений кінцевим результатом складного ланцюжка асоціацій та узагальнень, проміжні ланки якого залишаються за межами тексту. Асоціації становлять логічний контекст афоризму, що подумки відновлюється читачем [4, с. 49].

На противагу окресленим вище поглядам, І. Гулідова зараховує парадокс до афоризму. Афоризм, в основі якого лежить парадокс, становить судження, протилежне загальноновизнаним у людському суспільстві поняттям або здоровому глузду. Основним чинником виявлення парадоксу в афористичному вислові є смисловий аспект [3, с. 10].

Узагальнюючи розглянуті вище погляди, можемо представити низку чітко окреслених визначальних рис афористичного вислову, які відрізняють його від інших одиниць мовної системи.

Афоризм як мовна одиниця характеризується такими особливостями: експресивність, загальнозначущість, особливий ступінь відтворюваності, емотивність, інтертекстуальність, парадоксальність, комунікативна чіткість, оригінальність. Ці ознаки є базовими задля аналізу інтелектуальності як визначальної риси польської афористики та опису її онтологічних і когнітивно-культурних векторів.

Зауважимо також, що Г. Денискіна аналізує структурно-функціональні різновиди

афоризмів, спираючись на дослідження Х. Фріке, і пропонує вирізняти обов'язкові й факультативні ознаки афоризмів. До першої групи ознак дослідниця відносить контекстуальну ізолюваність (тобто відсутність між окремими афоризмами засобів текстового зв'язку) та нехудожність. Серед факультативних називає втілення в одному реченні, стислість [4, с. 47].

Ураховуючи наявні в польському й слов'янському мовознавстві характеристики, афоризмом дослідники номінують короткий влучний вислів, що передає узагальнену завершено думку повчального або пізнавального змісту в увиразненій формі.

Оскільки нині особлива увага дослідників мови зосереджена на національно-культурній специфіці, що разом з особливостями етнічних картин світу, стереотипів, звичаїв і ритуалів, замовлянь, табу, а також поведінкою того чи того етносу трансформується на вербальному рівні не просто як певний елемент, а як передовсім транслятор концептосфери кожної лінгвокультури, закованої в мові, і зокрема в афористиці.

У польській мовознавчій традиції утвердився підхід, за якого афористичні вислови інтерпретовано у світлі етнолінгвістичних ідей. Осмислюючи антропологічно-культурний і когнітивний характер та враховуючи розбудовані в Люблінській етнолінгвістичній школі теоретико-методологічні засади, Є. Бартмінський звертається до опису афоризмів у контексті становлення поняття стереотипу [15; 16]. Тому, у польській когнітивній етнолінгвістиці відзначаємо екстраполяцію в афоризмах стереотипів, що постають елементами мовної картини світу. Поняття мовної картини світу є одним із найважливіших у польських лінгвістичних студіях, йому присвячені праці, у яких мовну картину світу потрактовано на засадах принципів когнітивізму [19] та аксіологічними студіями. Мовну картину світу декодовано як специфічний набір суджень, закріплених певною мірою в національній мові та вкладених у значення афористичних висловів або ж цими значеннями імплікованих їх компонентів, який інформує про риси й способи існування об'єктів позамовної реальності (Є. Бартмінський, Р. Токарський).

Отже, польська афористика – це джерело вивчення польської ментальності, яке концентрує в собі значний потенціал знань про світоглядні засади, концептосферу, етнокультурну символіку, когнітивні механізми стереотипізації мовної поведінки представників польської національної лінгвокультури, що має репрезентацію та профілювання в етнічно маркованих образах.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Афористика вивчає весь спектр відтворюваних культурно маркованих мовних одиниць. Ця лінгвістична галузь розглядається в аспекті суміжних із нею суспільно-гуманітарних царин і пов'язана з наявністю різних підходів до визначення меж та об'єкта фразеології – широкого й вузького. Спираючись на погляди вітчизняних і зарубіжних мовознавців, під афоризмом розуміємо індивідуально-авторський образний вислів, який подає систему філософських, морально-етичних, естетичних узагальнень і функціонує на базі синтаксичної одиниці. Задля комплексного розуміння лінгвокультурної специфіки польського афоризму обрано втілення в мовній і концептуальній картинах світу комплексу ціннісних вербально-ментальних відношень, що містяться в мовному оформленні афористичної одиниці та корелюють з аксіологічними орієнтирами.

Список використаних джерел та літератури

1. Анастасьєва О. А. Англомовний афоризм: прагмастистичний та когнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 237 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови / ред. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Гулідова І. С. Структурно-семантичні особливості афоризмів американських поетичних текстів ХХ століття. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Філологічні науки.* 2013. № 14. С. 133–139.
4. Денискіна Г. О. Структурно-функціональні різновиди афоризмів. *Дивослово.* 2006. № 11. С. 46–49.
5. Калашник В. С. Людина та образ у світі мови : вибрані статті. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011.

368 с.

6. Колоїз Ж. Комунікативні стратегії і тактики створення вербальної іронії в афористичному тексті. *Полігранна філологія без кордонів (до 65-літнього ювілею професора Тетяни Анатоліївни Космеди)*: колективна монографія. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 345–359.

7. Крайчинська Г. Фразеологія у польських пареміологічних та лексикографічних джерелах. *Проблеми слов'янознавства*. 2002. Вип. 52. С. 168–178.

8. Лесин В., Пулинець О. Словник літературознавчих термінів. Київ, 1971. 432 с.

9. Українська афористика Х–XX ст. / за заг. ред. І. Драча, В. Черняка. Київ: Просвіта, 2001. URL: http://www.ukrlife.org/main/afor/zmist_af.html (дата звернення: 29.11.2023).

10. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. 4-е вид. випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія, 2013. 824 с.

11. Шарманова Н. М. Афоризм у поліпарадигмальному аспекті. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри»*. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2009. С. 258–264.

12. Шарманова Н. М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. URL: <http://www.disslib.org/ukrayinska-aforystyka-strukturno-semantychnyi-ta-funktsionalnyi-aspekty.html> (дата звернення: 28.09.2024).

13. Aforystyka. *Wielki słownik języka polskiego* / PAN; Komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek; red. P. Żmigrodzki. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48276/aforystyka> (дата звернення: 18.05.2024).

14. Aforyzm europejski: studia i szkice / red. A. Jarzyna. Kraków: Wydawnictwo Pasaże, 2015. 273 s.

15. Bartmiński J. Ludowe parateksty w kulturze pogranicza polsko-ukraińskiego. *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – Kultura – Literatura* / red. H. Pelcowa. Chełm, 2006. S. 13–40.

16. Bartmiński J. Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (cz. 1). *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej III* / red. M. Basaj, D. Rytel. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985. S. 25–53.

17. Grant B. The Aphorism and Other Short Forms (The New Critical Idiom). London: Routledge, 2016. 161 p.

18. Laub G. Mały traktat o aforyzmach. / przesł. E. Witwicka. *Świat*. 1966. № 10 (763). S. 13.

19. Nepop-Ajdaczyć L. Polska etnolingwistyka kognitywna: Pomoc dydaktyczna. Kijów: Centrum wydawniczo-poligraficzne "Uniwersytet Kijowski", 2007. S. 8–21.

20. Orzechowski K. Dysertacja o polskiej aforystyce w RFN. *Odra*. 1980. № 6. S. 106–109.

21. Trębska-Kerntopf A. Aforyzm w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2015. 465 s.

22. Wasiuta S. Przysłowie jako tekst minimalny. / red. Monika Łaszkiwicz. Lublin: Polihymnia, 2021. 200 s.

23. Wichary K. Ekspresja aforyzmu. *Litteraria*. 1980. T. 12. S. 87–101.

24. Wielki słownik języka polskiego / PAN; Komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek; red. P. Żmigrodzki. URL: <https://wsjp.pl/> (дата звернення: 18.05.2024).

25. Wiercioch W., Szyska-Wiercioch J. Dowcip i mądrość. Cytaty, paradoksy i aforyzmy. Kraków: Wydawnictwo MG, 2022. 394 s.

References (translated & transliterated)

1. Anastasieva, O. A. (2017). Anhlomovnyi aforyzm: prahmastylistychnyi ta kohnityvnyi aspekty [English-language aphorism: pragmatic and cognitive aspects]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].

2. Busel, V. T. (Ed.). (2004). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv–Irpın: VTF "Perun" [in Ukrainian].

3. Hulidova, I. S. (2013). Strukturno-semantychni osoblyvosti aforyzmiv amerykanskyykh poetychnykh tekstiv XX stolittia [Structural and semantic features of aphorisms of American poetic texts of the 20th century]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Filolohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Series: Philological sciences, 14*, 133–139 [in Ukrainian].

4. Denyskina, H. O. (2006). Strukturno-funktsionalni riznovydy aforyzmiv [Structural and functional varieties of aphorisms]. *Dyvoslovo – Miraculous, 11*, 46–49 [in Ukrainian].

5. Kalashnyk, V. S. (2011). *Liudyna ta obraz u sviti movy: vybrani statii* [Person and image in the world of language]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina [in Ukrainian].

6. Koloiz, Zh. (2022). Komunikatyvni stratehii i taktyky stvorennia verbalnoi ironii v aforystychnomu teksti [Communicative strategies and tactics of creating verbal irony in an aphoristic text]. *Polihrana filolohiia bez kordoniv (do 65-litnoho yuvileiu profesora Tetiany Anatoliivny Kosmedy): kolektyvna monohrafiia – Multifaceted philology without borders (to the 65th anniversary of Professor Tetyana Anatoliivna Kosmeda)*. (pp. 345–359).

- Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].
7. Kraichynska, H. (2002). Frazеологія u polskykh paremiolohichnykh ta leksykohrafichnykh dzherelakh. [Phraseology in Polish paremiological and lexicographic sources]. *Problemy slovianoznavstva – Problems of Slavic studies*, (issue 52), (pp. 168–178) [in Ukrainian].
  8. Lesyn, V., & Pulynets, O. (1971). *Slovnnyk literaturoznavchykh terminiv [Dictionary of literary terms]*. Kyiv [in Ukrainian].
  9. Drach, I., & Cherniak, V. (Eds.). (2001). *Ukrainska aforystyka X–XXI st. [Ukrainian aphorism of the 10–21 centuries]*. Kyiv: Prosvita. Retrieved from http://www.ukrlife.org/main/afor/zmist_afo.html [in Ukrainian].
  10. Rusanivskiy, V. M., & Taranenko, O. O. (Eds.) [et al.]. (2013). *Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]*. 4-e vyd. vypr. i dop. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia [in Ukrainian].
  11. Sharmanova, N. M. (2009). Aforyzm u poliparadyhmalnomu aspekti [The aphorism in the polyparadigmatic aspect]. *Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii "Ukrainska mova sered inshykh slovianskykh: etnolohichni ta hramatychni parametry" – Materials of the international scientific conference "The Ukrainian language among other Slavic languages: ethnological and grammatical parameters"*. (pp. 258–264). Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim [in Ukrainian].
  12. Sharmanova, N. M. (2005). Ukrainska aforystyka: strukturno-semantychnyi ta funktsionalnyi aspekty [Ukrainian aphorism: structural-semantic and functional aspects]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. Retrieved from <http://www.disslib.org/ukrayinska-aforystyka-strukturno-semantychnyi-ta-funktsionalnyi-aspekty.html> [in Ukrainian].
  13. Aforystyka [Aphoristics]. *Wielki słownik języka polskiego – The great dictionary of the Polish language / PAN*; Komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek; red. P. Żmigrodzki. Retrieved from <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48276/aforystyka> [in Polish].
  14. Jarzyna, A. (Ed.). (2015). *Aforyzm europejski: studia i szkice [European aphorism: studies and sketches]*. Kraków: Wydawnictwo Pasaże [in Polish].
  15. Bartmiński, J. (2006). Ludowe parateksty w kulturze pogranicza polsko-ukraińskiego [Folk paratexts in the culture of the Polish-Ukrainian borderland]. *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – Kultura – Literatura – Polish-Ukrainian meetings. Language – Culture – Literature*. (pp. 13–40). H. Pelcowa (Ed.). Chełm [in Polish].
  16. Bartmiński, J. (1985). Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (cz. 1.) [Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (part 1)]. *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej III – From the problems of Polish and Slavic phraseology III*. (pp. 25–53). M. Basaj & D. Rytel (Eds.). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich [in Polish].
  17. Grant, B. (2016). *The Aphorism and Other Short Forms (The New Critical Idiom)*. London: Routledge [in English].
  18. Laub, G. (1966). Mały traktat o aforyzmach [A small treatise on aphorisms]. *Świat – World*, 10 (763), 13 [in Polish].
  19. Nepop-Ajdaczyć, L. (2007). *Polska etnolingwistyka kognitywna: Pomoc dydaktyczna [Polish cognitive ethnolinguistics: A teaching aid]*. (pp. 8–21). Kijów: Centrum wydawniczo-poligraficzne "Uniwersytet Kijowski" [in Polish].
  20. Orzechowski, K. (1980). Dysertacja o polskiej aforystyce w RFN [Dissertation on Polish aphoristics in Germany]. *Odra – Measles*, 6, 106–109 [in Polish].
  21. Trębska-Kerntopf, A. (2015). *Aforyzm w nauczaniu języka polskiego jako obcego [Aphorism in teaching Polish as a foreign language]*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej [in Polish].
  22. Wasiuta, S. (2021). *Przysłowie jako tekst minimalny [Proverb as a minimal text]*. M. Łaszkiwicz (Ed.). Lublin: Polihymnia [in Polish].
  23. Wichary, K. (1980). Ekspresja aforyzmu [Expression of an aphorism]. *Litteraria*. (Vol. 12), (pp. 87–101) [in Polish].
  24. *Wielki słownik języka polskiego PAN [The Great Dictionary of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences]* / PAN; Komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek; red. P. Żmigrodzki. Retrieved from <https://wsjp.pl/> [in Polish].
  25. Wiercioch, W., & Szymaska-Wiercioch, J. (2022). *Dowcip i mądrość. Cytaty, paradoksy i aforyzmy [Wit and Wisdom. Quotes, paradoxes and aphorisms]*. Kraków: Wydawnictwo MG [in Polish].

Статтю отримано 26.06.2024 року.

Прийнято до друку 02.08.2024 року